

Лекція

Класифікація методів психологічної діагностики дітей

Підготувала:
викладач Верховська О.А.

План

1. Аналіз підходів до класифікації методів психодіагностики.
2. Спостереження та його різновиди.
3. Психологічний експеримент.
4. Особливості використання психологічної бесіди.
5. Специфіка психологічного анкетування.
6. Діагностичні можливості тестів.
7. Контент-аналіз.
8. Методи якісного і кількісного аналізу емпіричних даних.

Література:

- Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Л. Г. Терещенко. Київ : Слово, 2016. 608 с.
- Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. / І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
- Грінцова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
- Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 652 с.
- Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

Ключові слова:

- спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тести, експериментальне дослідження, контент-аналіз, методи якісного і кількісного аналізу емпіричних даних.

- опрацювати лекцію;
- скласти психологічний словник з ключових слів теми;
- підготуватися до практичного заняття «Класифікація методів психологічної діагностики дітей», виконати завдання та завантажити в Moodle.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Проаналізуйте підходи до класифікації методів психологічної діагностики дітей.
2. Охарактеризуйте спостереження та його різновиди.
3. Опишіть опитувальні методи діагностики: бесіду, інтерв'ю, анкетування.
4. Які переваги і недоліки у використанні контент-аналізу та монографічного методу?
5. Назвіть діагностичні можливості тестів.
6. В чому переваги експериментального дослідження психіки дитини?
7. Охарактеризуйте методи якісного і кількісного аналізу емпіричних даних.

1. Аналіз підходів до класифікації методів психодіагностики

- У психодіагностичній практиці найбільш поширеною є типологія за **цільовим призначенням**, де всі **методи** можна умовно диференціювати на три **основні групи**:
  - **1. Описові**: спостереження, бесіди, анкетування, опитування, інтерв'ю, аналіз результатів діяльності, контент-аналіз.
  - **2. Оцінно-вимірювальні**, які дозволяють отримувати відносно точні кількісні і якісні характеристики психологічних властивостей, що вивчаються: проєктивні, процесуальні, критерійно-орієнтовані тести, тести станів і властивостей тощо.
  - **3. Пояснювальні**, до яких переважно відносять метод експериментального дослідження, якісний і кількісний аналіз результатів та емпіричних даних.

2. Спостереження та його різновиди

Психологічне спостереження являє собою цілеспрямоване й спеціально організоване сприймання дослідником зовнішніх поведінкових проявів, що відображають особливості психічного розвитку учасників спостереження.

Мета спостереження визначається загальними завданнями і гіпотезами дослідження. Результати спостережень зазвичай систематизуються у вигляді індивідуальних (або групових) характеристик.

Предмет спостереження у дитячій психодіагностиці:

- - рухи чи відсутність рухів учасників дослідження, розмір їх особистого простору, дистанція та розміщення по відношенню один до одного; спільні дії, рухи, дотики та ін.;
- - особливості вербальних проявів комунікації: зміст, тривалість інтенсивність та емоційність мовлення, особливості лексико-граматичного і фонетико-фонематичного складу мовлення;
- - особливості невербальних проявів спілкування: жести, міміка, пантоміміка, тембр і тональність мовлення, особливості пауз, вокалізації голосу, зміни ритму дихання, кольору шкіри в умовах міжособистісної взаємодії та ін.

Висновки дослідника

про особливості психічного розвитку досліджуваних, зроблені на основі результатів спостереження, **носять характер суджень, припущень, гіпотез**, але не фактів.

Переваги методу спостереження:

- - безпосередність сприймання, можливість фіксації природних соціальних ситуацій, фактів, проявів поведінки учасників спостереження;
- - незалежність від об'єктивності самооцінки учасників дослідження, їх відвертості й готовності щиро розповідати про себе;
- - багатомірність методу, можливість одночасно фіксувати прояви не лише одного конкретного психічного утворення, а й дослідити психологічні особливості учасників спостереження у системі їх взаємозв'язків та взаємовпливів.

Недоліками спостереження є:

- - нижча, у порівнянні з методом експерименту, надійність і достовірність результатів;
- - залежність показників, що фіксуються, від ряду суб'єктивних факторів (настрою, стану здоров'я й самопочуття учасників спостереження, їх мотивації, соціальної активності тощо);
- - тенденція очікування у домлідника, яка виникає внаслідок наявності попередньої інформації про учасників спостереження і виникнення певних соціальних очікувань щодо їх поведінки й результатів спостереження;
- - комплексність спостереження, яка ускладнює фіксацію проявів конкретних психічних феноменів у чистому вигляді;
- - небезпека підсвідомої підміни реальних фактів оцінними судженнями дослідника, що проводить спостереження;
- - значні витрати часу на проведення спостереження та неможливість повторити двічі одне і те саме спостереження;
- - високі вимоги до кваліфікації й досвіду роботи дослідника, який проводить спостереження.

«Ефекти сприймання» у дослідника, які знижують ефективність спостереження:

- 1. Гало-ефект
- 2. Ефект поблажливості
- 3. Ефект ревізора
- 4. Ефект середньої оцінки
- 5. Ефект контрасту

Види методу спостереження

- за способом організації: польові (природні) і лабораторні;
- за місцем дослідника по відношенню до учасників спостереження: включене і не включене;
- за мірою обізнаності учасників спостереження про факт спостереження: відкрите і приховане.

Відкрите спостереження у дослідженнях особливостей психічного розвитку дітей 6-річного віку і старше, як правило, не використовують.

Етапи проведення психологічного спостереження:

- - постановку цілей і завдань спостереження, визначення його об'єкту і предмету;
- - організація умов спостереження: оформлення документації;
- - вибір виду й процедури спостереження;
- - підготовка засобів фіксації спостереження (бланків протоколів або карт спостереження);
- - проведення спостереження, збір емпіричних даних;
- - обробка, аналіз і узагальнення результатів спостереження.

Етика психологічного спостереження

- - отримання добровільної й обізнаної згоди учасників спостереження на проведення психологічного дослідження (згоду дають батьки);
- - уникнення завдання моральної чи фізичної шкоди учасникам спостереження у процесі чи у результаті проведення психодіагностики;
- - мінімізація втручання в особисте життя учасників дослідження під час спостереження;
- - конфіденційність щодо отриманих результатів спостереження.

При фіксації результатів психологічного спостереження слід дотримуватись наступних вимог:

- 1. Запис має бути «фотографічним», тобто фіксувати саме реальні факти і події, а не роздуми дослідника щодо причин цих фактів, його оцінні чи емоційні судження.
- 2. Записи мають фіксувати не лише найбільш значущі факти поведінки дітей, але і ті обставини, в яких ці факти відбулись (особливості поведінки інших дітей, дії вихователя, діяльність, якою займалися діти тощо).
- 3. Більшість матеріалу записів має стосуватись предмету спостереження.

3. Психологічний експеримент

- **Природний експеримент** було вперше відкрито **Олександром Федоровичем Лазурським у 1910 році**. Природний експеримент проводиться у звичних для досліджуваних психодіагностичного обстеження, але спеціально підготовлених умовах.
- **Лабораторний експеримент** у дитячій психодіагностиці проводиться у спеціальних приміщеннях, в яких дитина зазвичай не буває. Це може бути сенсорна кімната, спеціальна лабораторія з обладнанням для діагностики психофізіологічних особливостей розвитку дитини (наприклад, властивостей її нервової системи, типу темпераменту та ін.).

За метою та змістом проведення психологічні експерименти поділяються на:

- констатувальний
- формувальний
- контрольний

- Експеримент «Вплив навколишнього середовища на агресивність дитини»
<https://www.youtube.com/watch?v=j7xntH2oOrw>
- Експеримент «Як мами впливають на майбутнє своїх дітей»
<https://www.youtube.com/watch?v=E8xspXvp4Ww>

4. Особливості використання психологічної бесіди

Метод психологічної бесіди являє собою виявлення особливостей психічного розвитку та міжособистісних взаємин дитини за допомогою послідовності спеціально розроблених питань.

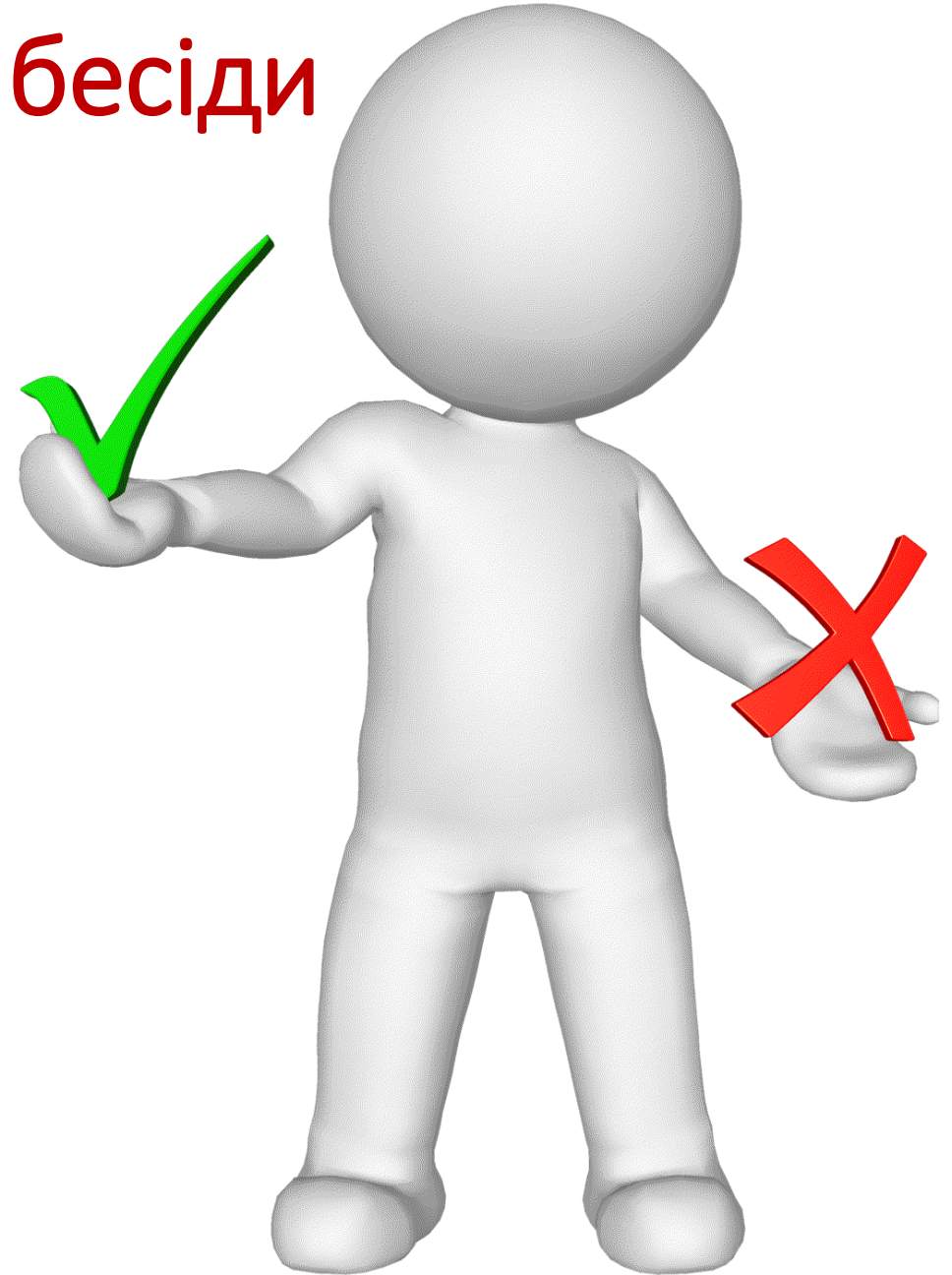
Переваги бесіди

- є можливість зміни процедури бесіди та змісту бесіди (на відміну від анкетування);
- легкість та зручність проведення, оскільки під час бесіди у досліджуваних значно менше спрацьовують захисні механізми і психологічні бар'єри, ніж при застосуванні інших методик;
- у процесі бесіди дослідник має можливість отримати значну кількість різноманітної інформації про досліджуваного;
- спостереження за невербальними реакціями досліджуваного під час бесіди дає можливість підвищити об'єктивність інформації, одержаної дослідником під час бесіди.

Недоліки методу бесіди

- її суб'єктивність через виникнення ряду ефектів сприймання у процесі міжособистісної взаємодії, що знижують достовірність одержаної інформації, а також значні витрати часу, оскільки бесіда, як правило, проводиться індивідуально.

Види психологічної бесіди:

- Керована
- Некерована
- Автобіографічна
- Експериментальна

Вимоги для використання методу бесіди у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку:

- - наявність чітко сформульованої мети й плану бесіди, кількості і складу учасників бесіди;
- - відповідність складності й термінології питань бесіди віку дітей, рівня розвитку їх свідомості у цілому, особливостей світогляду, інформованості про навколишній світ тощо;
- - логічність побудови бесіди: кожне наступне питання має бути логічним продовженням попереднього;
- - інформативність питань бесіди;
- - побудова психологічної бесіди по мірі поступового ускладнення питань;
- - у процесі психологічної бесіди проявляти тактовність, не тиснути на дитину й дотримуватись пріоритету психологічної безпеки дитини;
- - під час бесіди фіксація результатів у спеціальному протоколі бесіди.

5. Специфіка психологічного анкетування

- **Анкетування** являє собою вербальний метод одержання інформації від респондента про психологічні аспекти його життя за допомогою спеціального заздалегідь складеного переліку питань – анкети.
- **Метою анкетування** у дитячій психодіагностиці може бути збір біографічної інформації про життя дитини, виявлення особливостей дитячо-батьківських стосунків та стилю сімейного виховання дітей.

Питання сучасних анкет поділяються на:

- - закриті, з варіантами відповідей;
- - відкриті, без варіантів відповідей;
- - напівзакриті, що містять декілька альтернативних відповідей і «Ваш варіант».
- **Прямі питання** спрямовані на безпосереднє виявлення ставлення учасника анкетування до певного явища чи ситуації.
- **Непрямі питання** являють собою опис певної ситуації, яка не стосується респондента безпосередньо. Непрямі питання в анкетах використовують з метою уникнення соціально бажаних відповідей.
- У своїй професійній діяльності педагог може використовувати готові анкети, так і розробляти свої, авторські.

Рекомендації для розробки ефективної анкети для роботи з батьками дітей:

- - чи відповідає текст анкети особливостям комунікативного розвитку учасників анкетування?
- - чи існує небезпека виникнення психологічної втоми учасників експерименту у процесі анкетування?
- Оптимальна кількість питань анкети для батьків дітей 10-15. Більшість питань має бути з варіантами відповідей (закриті питання).
- **Кількість відкритих питань**, для відповіді на які досліджувані мають поміркувати («Як Ви думаєте...», «Що Ви можете сказати...» та ін.) має бути незначною **(2-3 питання)**.
- Анкета не має виглядати занадто довгою.
- - чи існує небезпека одержання соціально бажаних відповідей?
- - чи якісне графічне оформлення анкети?

6. Діагностичні можливості тестів

- Слово «test» походить з англійської мови і у перекладі означає пробу, дослідження, перевірку.
- За допомогою психологічних тестів можна дослідити особливості прояву переважної більшості феноменів пізнавальної, емоційно-вольової, особистісної й міжособистісної сфер психічної діяльності людини.
- Сучасні психологічні тести для дітей мають високу об'єктивність і точність результатів, зручні для проведення, як правило, займають незначну в порівнянні зі спостереженням кількість часу.

Види тестів для діагностики особливостей психічного розвитку дитини:

- - тести інтелекту
- - тести особистісного розвитку
- - тести емоційно-вольової сфери психіки дитини
- - тести креативності
- - тести типу темпераменту і рис характеру.

Правила використання тестів у роботі з дітьми:

- правило чіткого дотримання процедури і формулювань тестових завдань;
- правило невтручання дослідника у процесі виконання дитиною тестових завдань.
- правило, що передбачає необхідність спостереження за психоемоційним та фізичним станом дитини до та під час проведення процедури тестування.
- правило регламентації порядку пред'явлення тестових завдань психодіагностичного обстеження дитини.
- - правило регламентації часу тестування дошкільника.
- - правило, що передбачає відсутність дорослих у процесі тестування дитини.

7. Контент-аналіз

- **Метод дослідження результатів діяльності у формі контент-аналізу** передбачає змістовний аналіз за наперед визначеною схемою – на підставі критеріїв, показників, смислових одиниць, позначених відповідно до мети, – продуктів діяльності суб'єкта, і подальшої статистичної обробки у вигляді визначення кількісного співвідношення між ними.

Організація аналізу продуктів діяльності вимагає дотримання ряду умов:

- 1. Заздалегідь чітко формулюється мета дослідження, наприклад вивчення ставлення дошкільників до дорослих і однолітків, що виявляються у грі (малюнках).
- 2. Врахування вікових особливостей при аналізі діяльнісної компетентності. Зокрема, відповідно до мети дослідження вибирають випробовуваних, пам'ятаючи про те, що оволодіння технічними вміннями в тій або іншій діяльності залежить від віку дитини.
- 3. Для всіх респондентів, повернутих до дослідження, створюють однакові умови (наприклад, підбирають однакові матеріали: фарби, олівці, крейда, ножиці, клей, папір, конструктор).
- 4. При отриманні продукту підтримують природні умови: вибирають приміщення, визначають час проведення, створюють у респондента мотивацію на отримання продукту, стежать за тим, щоб кожен працював самостійно, якщо проводиться групове дослідження. У процес створення продукту не можна втручатися, щоб не вплинути на результат.
- 5. У разі потреби розробляють способи фіксації процесу створення продукту, дій, мовлення й емоційних реакцій людини (дитини).

Недоліки методу аналізу результатів діяльності

- Його можна застосовувати тільки тоді, коли дитина вже почала опановувати певним видом діяльності.
- обробка отриманих даних іноді виявляється у край важкою, оскільки вимагає спеціально розроблених схем аналізу, що залежить від уміння дослідника виділити всі психологічні особливості отриманого продукту. Інакше можливе порушення об'єктивності і прояв суб'єктивізму, наприклад при оцінці ступеня оригінальності малюнка.

8. Методи якісного і кількісного аналізу емпіричних даних

- **Метод якісного аналізу** дозволяє описати властивість, що діагностується, у відомих наукових поняттях, а **метод кількісного** — через відносний ступінь його розвитку у конкретної дитини в порівнянні з іншими дітьми.
- Іноді кількісні і якісні характеристики поєднуються в рамках аналізу результатів, отриманих за однією методикою, що дає можливість описати властивість, що вивчається, подвійною — кількісно-якісною — характеристикою.

ВИСНОВОК

Таким чином, у практиці психодіагностики дітей використовується практично все з арсеналу загальнонаукового психологічного інструментарію, але з урахуванням специфіки віку.

